

Manuskript til afhandlingsdag med ph.d.-studerende 23.10.2006.

Thomas Ryborg Jørgensen: *Det Ustadige i Arkitekturen*

Udarbejdet jan.2002 – febr. 2005, og forsvaret juni 2005.

Spørgsmål fra Oxvig:

Hvordan form og indhold spiller sammen i din afhandling, men med et meta-blik der netop fortæller om en sådan evt. sammenhæng: Hvorledes stoffet arbejder og peger i en retning, der gav dispositionen.

Afhandlingens problematik

Det er min afhandlings hovedproblematik at samfundets forandringshastighed vokser, og det er min afhandlings hovedanføgtelse at det i dag er en af arkitekturens vigtigste opgaver at forholde sig til dette. Vi kan som arkitekter kun i begrænset omfang, eller højst sandsynligt slet ikke, styre, hvordan den arkitektur vi konciperer, anvendes og forstås over tid. Dette problem er med fremkomsten af det moderne/postmoderne samfund i de sidste par hundrede år, blevet mere og mere udtalt som følge af den voldsomt forøgede forandringshastighed og det deraf følgende høje kompleksitetsniveau, hvorfor vi i dag, i stedet for at forsøge at beherske og organisere det sociale indhold som arkitekturen muliggør og giver plads til, måske i højere grad må tilrettelægge arkitekturen som åbne rammeværker - som rammer omkring, og i dialog med, et foranderligt socialt indhold.

For at kunne imødekomme de voldsomt forøgede og komplekse krav, som i dag stilles til arkitekturen, benytter arkitekter sig af talrige programmeringsværktøjer og teknikker.

Diagrammatiske og kartografiske teknikker, informationskortlægninger og et hav af statistiske metoder, notationssystemer og visualiseringer der alle kan håndtere høj kompleksitet. Men tilbage står stadig spørgsmålet om det foranderlige; det som, uanset kompleksitetsgrad og notationssystem, ikke kan fastholdes eller programmeres. Det som aldrig lader formen følge af funktionen eller programmeringen, fordi det foranderlige altid efterlader den arkitektoniske form, så den med tiden forandrede funktion eller programmering må tilpasse sig eller ændre den allerede etablerede arkitektoniske form. De sociale konstruktioner vil altid ændre sig i, med eller på trods af de arkitektoniske konstruktioner. De sociale konstruktioner vil næsten altid blive "udvasket" og erstattet af andre, hvorimod de arkitektoniske konstruktioner, som oftest føres længere igennem. Arkitekturværker har en træghed over for det sociale høje hastighed, eller rettere; de sociale konstruktioner har en anden og som oftest hurtigere tid end de arkitektoniske konstruktioner. *Tiden* er en meget konkret "økse i nakken" på arkitekternes forsøg på at programmere funktioner og sociale foreteelser ind i arkitekturen - tiden vil, måske umærkeligt, men altid konstant og irreversibelt, ændre det bestående og således hele tiden skabe nye situationer, som ikke har eksisteret før og derfor ikke er blevet erfaret før. Og ikke nok med det;

tiden, skønt fælles, opleves vidt forskelligt, og har vidt forskellige konsekvenser, afhængigt af hvem brugeren er, og hvilken situation brugeren er i. Hvert eneste menneske, hver eneste sociale sammenhæng, hver eneste ting, hvert eneste arkitekturværk, hvert eneste niveau i virkeligheden har sin egen tid - som kun sjældent forløber synkront med andre niveauer og tider - og i den forstand er et arkitekturværk altid usamtidigt.

Det er en af min afhandlings pointer, at arkitekturen kun i begrænset omfang evner at svare den omskiftelige virkelighed med noget, der har bestandighed, og i stedet for at begræde denne arkitekturens permanente "krise", der gør ethvert værk midlertidigt og begrænset, ser afhandlingen i stedet en udfordring og en nødvendighed i at betragte arkitekturens "evige opbrud", ikke som en mangel eller et tab, men som en ressource, der kan (må) strømme igennem arkitekturen. Dermed ikke sagt, at forandring i sig selv er en kvalitet, afhandlingen betragter derimod det foranderlige, det ustadige, som et uomgængeligt *vilkår*, der må kvalificeres på bedste vis. Min afhandling fremhæver derfor primært strategier og værker, der, selvsagt, giver plads til foranderlighed på et brugsmæssigt plan, men som også vil tolke, bearbejde, tænke, udtrykke og give betydning til dette, som eksistentielt diskuterende udsagn om/til verden - som mere end det blot umiddelbart nyttige, og på den måde forsøge at leve op til, og kvalificere, arkitekturens dobbeltkarakter som *brugskunst* - som både *brug* og *kunst*. Udsagn, der på et brugs- såvel som betydningsmæssigt plan forsøger at give os kvalificeret plads og evne til at tænke og nærme os en forståelse, og dermed også en højere grad af selvbesindelse og refleksiv frihed, som måske kan føre os videre og åbne for alternativer. Det er en af min afhandlings væsentlige pointer og anfægtelser, at dette ikke kan ske på baggrund af neutrale, ikke-kvalificerede rum, eller rum determineret af/i en simplificeret orden, men at det muligvis har en chance i rum, der forsøger at korrelere til verden. Rum som er søgt kvalificeret i/som "verdensparallelle" virkelighedstolkninger, rum der indeholder virkelighedskompleksitet og en udvekslende relation mellem orden og uorden, og som ikke ser sig tilfreds med at plædere for principper, der vil styre verden ved at gå bagom, foran, over, under eller på anden vis uden for verden, men værker/strategier der virker *som* og *i* verdens kompleksitet og foranderlighed.

I forhold til strategier der har som ambition at tilbyde determinerede løsninger, der uden yderligere kritisk refleksion kan anvendes og gentages, eller på anden vis vil konsolidere en stabil universel position, hvorudfra man kan overskue, forstå og handle - og i forhold til strategier der, fra den modsatte grøft, forsøger at tilbyde "nulløsninger" der lader arkitekturen forholde sig neutralt til det liv som arkitekturen skal give rum og ramme til - vil min afhandling hævde at arkitekturen er nødt til konstant at bevæge sig og operere i "midten", og i refleksiv udveksling mellem gamle og nye erfaringer, fortsat justere sit forhold til virkeligheden. Ved at korrelere til og indlejre sig i virkelighedens foranderlige, komplekse, multikulturelle, rhizomerende, næsten flydende netværk. Det netværk som vi altid har været en del af, og som vi, teknologisk,

økonomisk, politisk, kulturelt, kunstnerisk og menneskeligt, er uafvendeligt i gang med at blive endnu tættere vævet ind i.

Stillet overfor de næsten uoverskuelige opgaver som arkitekter ofte skal løse i dag, kan det måske være fristende at forfalde til arkitektoniske greb hvor tingene forekommer at være knap så indviklede. Som de fleste arkitekter svarer i dag, mødes virkeligheden med en udpræget, til tider næsten total homogenisering, hvor der reelt ikke tages stilling til, om det er en skole, et bibliotek, et fængsel, en fabrik eller andet, der skabes rum og ramme til, kun de arkitektoniske stilarter skifter. Det er som om, at arkitekterne, idet de definitive løsninger har måttet opgives, har vendt verden ryggen og overladt problemerne til brugeren. At umuligheden af den specifikt determinerede løsning, der passede som hånd i handske, som fod i hose osv., har medført en defensiv og opgivende 180 graders omvending mod en praksis, der, i forskellige stilistiske indpakninger, forenkler/fortrænger problemerne i et forsøg på at opfinde en multianvendelig "beklædningsgenstand", der kan bruges til såvel "hånd" som "fod", og som altid kan repeteres, endda i forskellige farver og udtryk for "variationens" skyld. I stedet for at løsne grebet en smule og producere knap så "skræddersyede" løsninger, knap så "stramtsiddende tøj" - "tøj" hvor de rumlige/organisatoriske forskelle - de dybere forskelle - stadig står frem, men hvor der er plads til bevægelse. Implikationerne i denne forenklede tøjmetafor mangedobles når vi vender os mod arkitektens komplekse og foranderlige programmeringer, der sågar ofte indeholder krav om lidt "fod" i "handske" eller andet. "Fod" og "hånd" er i vor tids arkitektur ikke længere, hvad det var - f.eks. er et bibliotek i dag ofte også café, museum, boghandel, koncertsal, et stort og omskifteligt opbud af specialafdelinger og meget andet. Et nutidigt bibliotek er måske svært at fastholde som arkitektonisk type, men det bør ikke afholde os fra at kvalificere disse rum, det bør ikke afstedkomme, at vi i opgivende defensiv apati kun tilbyder neutrale containeragtige rum, der som fysikalitet kan indeholde hvad som helst - og derfor også det komplekse program et nutidigt bibliotek udgør - uden at overveje, hvad det betyder og indebærer. Størstedelen af vores nutidige arkitektur møder foranderligheden, kompleksiteten og de begrænsede beherskelsesmuligheder med en apatisk produktion af rum, der, som containeren, kan rumme alt, og dermed i realiteten intet af værdi, udover det kortsigtet nyttige. Ordet *foranderlighed* er blevet et meningsforladt plusord, hvis alment accepterede værdi fritager os fra at kvalificere og værdisætte det. Værdien af det foranderlige diskuteres ikke i "container-arkitekturen", der kan rumme og "forandre sig" til hvad som helst og måske netop derfor, dybest set, skyder sig selv i foden. Som et alternativ til, og en kritik af disse defensive "container-strategier" er det én af afhandlingens vigtige anfægtelser, at de komplekse og foranderlige sociale foreteelser og organiseringer, der finder sted i/med arkitekturen, bør animere arkitekterne til, mere offensivt, at opfinde nye arkitektoniske typer, rum og muligheder.

Om form og indhold i min afhandling:

Det har været min ambition med min afhandling at aktivere et felt ved bl.a. at finde kreative kilder, der kan lures for energier, der kan berige feltet. I modsætning til en måske mere traditionel analytisk forskningsstrategi, der med en slags "arkæologisk" fremgangsmåde forsøger at afdække bevæggrunde for forskellige oprindeligt intentionelle sammenhænge, har jeg, i stedet for en sådan bagudrettet afdækning, forsøgt mig med en mere fremadrettet kreativ aktivering; en konstruerende "arkæologi" af uafdækkede, måske kun antydende, muligheder og potentialer, der kan berige afhandlingens felt. Min afhandling er, i den forstand, i lige så høj grad et projekt; en kreativt *fremkastende* handling (pro-jekt), som en bagudrettet forklarende af-handling.

Ethvert forskningsarbejde er, i sin udvælgelse og ordning af det materiale og de kilder det involverer, nødsaget til at afveje to komplementære fremstillingsmåder, hvis uanvendelige ekstremiteter på den ene side er; den ukommenterede/utolkede blotte fremlæggelse af det involverede materiale - og på den anden side; den grundløse frie fabuleringen over subjektivt udvalgte dele af materialet. Jeg opererer derfor i en problematisk gråzone, der på den ene side ønsker at yde de arkitekturværker, der indgår i afhandlingen retfærdighed, og på den anden side forsøger at "forlænge" eller "strække" disse for at udfolde og aktualisere deres potentialer i forhold til afhandlingens problemlandskab.

Overordnet udfolder og organiserer afhandlingen sig på, og imellem, to parallelle og udvekslende niveauer; et første niveau der, under overskriften *Eksplikationer*, forsøger at åbne en række værker - at åbne en række arkitektoniske rammer - i forhold til afhandlingens emne. Og et andet niveau, der, under overskriften *Implikationer*, på baggrund af dette, forsøger at berede grunden for at andre rammer kan dannes ved at diskutere, sammenfatte og udfolde en række generelle implikationer. Og i samme bevægelse "vove det ene øje" i et forsøg på at fremmane en anelsens kontur af dét, der i forhold til afhandlingens emne kunne være et *vellykket arkitekturværk*, ud fra en forestilling om, at anticipationer spiller en vigtig rolle i den kreative proces - uden dog at tro at disse kan fastholdes i/som en konklusion.

Med hensyn til de værker/strategier som afhandlingen involverer, fremhæver jeg primært to værker: MVRDV's kontorbygning til et public broadcasting network; *Villa VPRO*, og Le Corbusiers dominikanske kloster; *Sainte Marie de La Tourette*. *Villa VPRO* kan forstås som forholdende sig til en slags "tradition" i feltet der forsøger at tage det foranderlige på sig - som del af en uregerlig, krøllet og uskarp linie som man kan følge i og fra strukturalismen, repræsenteret i afhandlingen ved først og fremmest *Berlin Freie Universität* af Candilis, Josic og Woods fra 1964/1973, og i mindre omfang den hollandske arkitekt Herman Hertzbergers kontorbygning; *Centraal Beheer* fra 1967/1972, op til mere nutidige (poststrukturalistiske) værker, primært repræsenteret ved *Villa VPRO* af MVRDV fra 1993/1997 og sekundært ved den danske arkitektgruppe Studio Chiasmus' ikke-opførte projekt til en integreret bolig- og erhvervsbebyggelse på Dokøen i Københavns havn fra 1996.

Efterfølgende redegør jeg for et værk, der ligger uden for denne "tradition", og som jeg mener rummer potentialer og indsigter, der, på trods af andre intentioner, kan berige feltet; nemlig Le Corbusiers dominikanske kloster Sainte Marie de La Tourette fra 1953/1960, der, i kraft af, eller måske på trods af sin udfoldelse af en religiøs problematik, kan bidrage med en, for feltet vedkommende, eksistentiel forståelse og tænkning vedrørende det at agere og skabe i det ubestemte og ustadige uden at give endelige svar, men derimod "udholde" dette som en tilstand af evig konflikt, der må udtrykkes og gives mening.

Ved siden af disse værker involveres, i mindre omfang, en anden "tradition", der udgøres af de store tomme rum som bl.a. Mies van der Rohe udviklede, og som giver plads til forandring i et, i funktionel forstand, ikke-kvalificeret neutralt rum - denne "tradition" beskrives mere overordnet og uden analyserede eksplikationer. En "tradition" som i vore dage har stor indflydelse og udbredelse i en forarmet videreførelse i den allestedsværende, næsten totalt homogeniserede, såkaldte kassearkitektur og hos mere begavede arkitekter som f.eks. Norman Foster.

Alle, de i afhandlingen, involverede værker, er værker, der er tilrettelagt, så de kan dække skiftende behov, men i forhold til hver deres problem-landskab; det være sig de værker der forsøger at dække skiftende fysiske behov ved at være tilrettelagt med en åben form - hvilket eksempelvis er højt prioriteret i Berlin Freie Universität - og de værker der forsøger at dække skiftende "symbolbehov" ved at være tilrettelagt med en bevidst åben betydningsramme - hvilket eksempelvis er højt prioriteret i Sainte Marie de La Tourette. Denne deling mellem *fysiske* behov og *symbol*-behov er inspireret af en tilsvarende skelnen hos Umberto Eco og er selvfølgelig ikke entydig, men i de nævnte eksempler er prioriteringerne relativt klare.

Min afhandlings felt åbner og udfolder det foranderligheds-"problem", som tiden giver os, og som funktionalismen måske fortrængte i sin søgen efter den bedste/endelige løsning, og som megen nutidig arkitektur stadig fortrænger. Min afhandlings operationalitet ligger ikke så meget i udviklingen af metoder, strategier, systemer eller redskaber til direkte brug i arkitektfagets byggende praksis, men først og fremmest i en sproglig bevidsthedsgørelse, der forhåbentlig kan hjælpe til en højere grad af refleksiv frihed, selvbesindelse og erfaringsfunderet dømmekraft. En bevidsthedsgørelse omkring pragmatiske såvel som eksistentielle/filosofiske sider af arkitekturens forhold til, og rolle i, en ustadig og kompleks virkelighed. Ambitionen er i højere grad et forsøg på at påvirke og ændre den måde, vi forstår og taler om arkitektur på, og heri ligger forhåbentlig afhandlingens brugbarhed og virkningseffekt.

Et arkitekturværk, der bekræfter det foranderlige, har, som livet, essentielle bestemmelser, som modsiger det faste begreb om den - og det er min afhandlings ambition at forsøge at give plads for dette. Min afhandlings metode er derfor i højere grad en emnetilpasset form end en metode i traditionel forstand; en mere kompleks form som er forsøgt skrevet frem i kreativ forlængelse af sit stof, frem for som metodisk form at organisere eller "tvinge" stoffet. Stilen i min afhandling nærmer sig derfor visse steder en mere "løs" essayagtig stil - hvor jeg, de steder hvor en

"normalvidenskabelig", metodisk fremgangsmåde "standsede tanken" eller "strammede begrebet" for fast, i stedet har forsøgt mig med en mere åben, til tider måske næsten (og meget gerne) poetiserende strategi, i et forsøg på, på en mere indirekte måde, at holde eller indkredse det jeg ønsker at sige. En indkredsen der ikke samler sig i et endeligt svar eller i en teori, men spreder sig i serier af ildfuldt diskuterende formuleringer, der tilsammen forsøger at forme et hvirvlende og pladsgivende sprogligt *rum* for videre skabelse. Min afhandling har måske derfor i højere grad karakter af at være en arkitekturpoetik frem for en egentlig teoridannelse - hvorfor min afhandlings *positionering* måske i højere grad må betragtes som en bevægelig *poesitionering*. En poetik handler (jf. det græske *poiein* der betyder *at skabe*) om at give rum for skabeevnen, og i den forstand er min afhandlings primære målgruppe læsere, der ønsker at skabe i relation til afhandlingens emne. En målgruppe som min afhandling forsøger at formidle sin viden til, men som min afhandling også vil være et forbillede, eller rettere et før-billede for, for ad den vej at berøre og forhåbentligt påvirke de mere skjulte lag af sindet, hvor den skabendes kreativitet og fantasi (også) suger vigtig næring.

Min afhandling forsøger at udgøre et sammenhængende plan, hvorpå tingene virker sammen uden en konkluderende supplementær dimension. Den giver derfor ikke et *endeligt* svar på det spørgsmål, der satte min afhandling i gang, derimod udfolder den sig som stadigt forskudte gentagelser og undersøgelser af det principielt samme spørgsmål og en derfor stadigt forskudt svaren. Min afhandlings "samlede effekt" kan der derfor ikke redegøres for i en konkluderende pointe, i stedet må man, som læser, affinde sig med en større mængde samvirkende pointer, som man må bevæge sig igennem - og hvis der endelig er en overordnet pointe, er det denne bevægelse, hvormed min afhandling forsøger at redegøre for, udforske og danne erfaringer. Det, der holder min afhandling sammen, er ikke selvbekræftende entydighed - en indre harmoni hvor den enkelte pointe i afhandlingen bekræfter og bekræftes af afhandlingens andre pointer - det, der holder afhandlingen sammen, er en ydre ramme, der bringer forskellige synspunkter og pointer sammen og lader dem udfolde sig i et uafgjort, dynamisk og konfliktende rum. Min afhandlings "kompositionsprincip" har derfor en del tilfælles med kompositionsprincippet i dens vægtigste analyseobjekter hvilket naturligvis er tilstræbt; fx Villa VPROs komplekst kvalificerede rhizomatiske "landskab". Den kontekstuel funderede metamorfosekonstruktion i Studio Chiasmus' dokø-projekt, og Sainte Marie de La Tourettes udfoldede konflikt, Teori er ikke noget, der afgrænser sig fra virkeligheden, men en måde at involvere sig i virkeligheden på. Hvad gør teori? Afdækker den virkeligheden i al dens uhåndgribelige løvsagtighed, eller er det sådan, at den præsenterer os for en plausibel historie, en konstruktion der fletter de løse ender sammen? Jeg har ikke villet tage entydigt stilling i denne strid, men har forsøgt at lade problematikken udfolde sig i/med en bevægelig skrivemåde - ikke af mangel på respekt for afhandlingen som genre, men i erkendelse af at min afhandlings problemstilling kun kan udfoldes og tilegnes ved at lade afhandlingen bevæge sig mellem det generelle og det

partikulære, det abstrakte og det konkrete, det teoretiske og det litterære, det professionelle og det personlige og meget andet. I en erfaringsdannelse, der, udover at udfolde væsentlige dimensioner for emnet, (også) vil bekræfte det ustadige og komplekse - vel at mærke uden at være usammenhængende og begrebsligt uklar. Som konsekvens af dette har jeg i denne sammenhæng fundet det nødvendigt ikke at skelne skarpt imellem overordnet teori og konkrete værknære betragtninger; jeg har i stedet forsøgt at bevæge mig frit imellem aspekter af problematikken, således at afhandlingens produktion af viden, lige så godt har kunnet forløbe fra den specifikke observation af et konkret fænomen til det generelle udsagn, som omvendt, i erkendelse af at det ikke handler om at vælge side, men om at bevæge sig og danne en bred spændingsfyldt midterzone.

Man kan ikke konkludere i forhold til min afhandlings emne, men kun komme med spredte nedslag, overvejelser og tilløb, der tilsammen kan udgøre et åbent diskuterende moment eller rum i det uoverskuelige felt, som emnet dækker/etablerer, og dermed et erfaringsgrundlag der forhåbentligt kan hjælpe med at manøvrere i forhold til emnets ubeherskelige implikationer. Min afhandling forsøger sig derfor med en vævende strategi, der, i en reflekteret samtale med emnets "materiale", bevæger sig udvekslende frem og tilbage - en bevægelse der ikke nødvendigvis begaver afhandlingen med skarpt skårne pointer, men som forhåbentlig, tilsvarende koens drøvtyggeri, presser så meget relevant energi ud af (og ind i) sit stof som muligt.

Jeg forsøger med min afhandling at skærpe en arkitektonisk sensibilitet overfor det ustadige og uafgørlige i verden, med en ambition om også lade dette udtrykke sig i min afhandlings form og sprog. Dermed også sagt at jeg har valgt at acceptere en vis mængde ambivalenser i min afhandling - f.eks. må mit forhold til strukturalismen i høj grad betegnes som et ambivalent had/kærlighedsforhold. Pointen er, at en sådan pendulerende, ambivalent og *diskuterende* strategi måske bedre kan indramme/udfolde et rum, der, i kraft af sin bevægede udspændthed, giver plads til kreativitet og nye erfaringer, ved vedvarende at forskyde og forandre det uklarhedens slør som jeg mener er et vilkår for os, og som vi aldrig kan fjerne, hvorfor det nødvendigvis må tilegnes en stor del af vores opmærksomhed. Måske kan vi, når det kommer til stykket, ikke gøre meget andet end at forme, folde og på anden vis behandle dette slør, for på denne indirekte måde at få nye glimt af det som sløret skjuler. Eller som den franske filosof Henri Bergson har formuleret det: »Analysen kredser rundt om genstanden i en stadig utilfredsstillet attraa efter at fatte den og er ifølge sin natur dømt til denne evindelige kredsen rundt; den maa bestandig opsøge nye synspunkter for at fuldstændiggøre sin bestandig ufuldstændige skildring«. En anden side af denne problematik handler om de modstande jeg opsøger; man må nok altid, i et så komplekst felt som arkitekturens, være i tvivl om hvorvidt de modstande man opsøger, er reelt eksisterende eller om man selv konstruerer dem? Jeg kan selv, i svage øjeblikke, være i tvivl om hvorvidt der i min afhandling er en tendens til at fremmane spøgelses, der ikke reelt eksisterer, eller om min afhandling forstørrer spøgelses der kun er meget små - at jeg, for at

kunne udfolde min diskurs, tillægger f.eks. funktionalismen og strukturalismen kritisable universalistiske standpunkter, som mere er principielle tendenser, som jeg forstørrer, end reelt udfoldede virkeliggørelser? Min ambition er primært et forsøg på at berige et felt med en fremadrettet kreativ aktivering, og det er muligt, at jeg kommer til at trykke de områder, jeg tager afsæt fra, fladere end de egentlig er. At jeg *bruger* og forstørrer mindre problematiske sider af f.eks. funktionalismen og strukturalismen som kreativt animerende modstande, mere end jeg yder funktionalismen og strukturalismen retfærdighed? At jeg, ved at gøre funktionalismen og strukturalismen til baggrunde, nedtoner dem og derfor fjerner de formildende nuancer, der også hører med? Dette er aldrig ønskværdigt, men måske uundgåeligt? - måske er konstruktionens forudsætning (også) destruktion - måske er en kreativ handling altid også en "voldelig" handling? Måske vil man, i og med den kreative handlingens fokuserede fremadrettethed, altid også kreere en blind vinkel?

Ambivalensen, selvmodsigheden, paradokset, konflikten og selvkritikken er interessant for min afhandling, og for de arkitekturværker, der forsøger at medtænke det ustadige, pga. det ubestemte rum, der dermed etableres. Et rum der, kvalificeret udfoldet, kan fungere som et dynamisk spændingsfelt for videre ageren og tænkning, med en forståelse for at ny erkendelse næres af stridende synspunkter. En én gang for alle tvivlsfjernende, konkluderende ophævelse af denne ubestemthed vil derimod lukke rummet og slukke den spænding, der kunne animere til en fortsat transverserende og nuancerende erfaringsdannelse. Og i stedet for at fastlægge skillelinien mellem rigtigt og forkert, forsøge at operationalisere skilleliniens *bevægelighed*, med et håb om at bevægelsen bedre vil kunne fremme erfaringsdannelsen. Eller sagt mere direkte; jeg vil hellere, frem for at tilstræbe det umulige i at bestemme, forenkler og afklarer emnet for læseren, anerkende og udfolde det problematiske ved emnet, og dermed løfte læseren fra en tilstand af almindelig uafklarethed til en tilstand af *kvalificeret* uafklarethed. En tilstand der forhåbentligt kan animere og hjælpe læseren til selv at tænke.

I min afhandlings 2. halvdel med overskriften *Implikationer* forsøger jeg, på baggrund af de forudgående værkanalyser i afsnittet *Eksplikationer*, at diskutere, sammenfatte og udfolde en række generelle implikationer for emnet, en række der selvfølgelig kan fortsætte i det uendelige, men som i min afhandling har begrænset sig til de implikationer, der har meldt sig under arbejdet med de forudgående analyser. Med disse implikationer forsøger jeg at berede grunden for at nye arkitektoniske rammer kan dannes ved at fremmane en *anelsens kontur* af dét, der i forhold til afhandlingens emne kunne være et *vellykket arkitekturværk*. En fremmanen der *implicerer* det vellykkede arkitekturværk, uden at bestemme det, uden at give et billede, og uden at tro at det kan manifestere sig i/som en konklusion. Min afhandling forsøger ikke at rejse en bygning, men i bevægelsen omkring afhandlingens problem, kan der måske anes konturerne, eller et før-billede af en bygning, hvis konstruktion vi aldrig vil kunne fastholde. De forestillinger om et vellykket arkitekturværk, som min afhandling hermed forsøger sig med, kan synes i modstrid med

afhandlingens anerkendelse af det ustadige som et vilkår, og deraf følgende mistillid til teoretiske forudsigelser, hvorfor jeg må understrege, at jeg betragter disse forestillinger som forsøg på at løfte noget ud af min afhandlings værkanalyser. At fortsætte erfaringsprocessen, ved at lære noget af tidligere forestillinger og erfaringer som den kreative tanke kan trække på i aktuelle sammenhænge, med en altid vågen opmærksomhed på at dette noget ikke må stivne i inhiberende former. At lade sig "farve" af det der ikke kan siges, så det alligevel kan finde udtryk, og på den måde respektere det "billedforbud", det "forbud" mod lukkede rammedannelse anerkendelsen af det ustadige som vilkår kan siges at implicere - men alligevel være opbyggelig, ud fra en forestilling om at man som arkitekt er nødsaget til at fastholde en optimistisk tro på at man *kan* bygge, og at der er noget der er mere vellykket end andet. Det ustadige er et vilkår som vedvarende bevæger os og arkitekturen, hvorfor vi, for ikke blot at flyde med i opgivende apati, er nødt til at forsøge at kvalificere bevægeligheden ved at udpege eller "opbygge" mulige retninger; at gøre sig forestillinger om retninger der er mere vellykkede og bedre at følge end andre, selvom disse altid vil forskyde sig, hvorfor nye retninger må sættes osv. osv. Drivkraften i dette sisyphosarbejde må være en tro på at man alligevel kan gøre en forskel med de retninger man udpeger, og dermed ændre den kurs som arkitekturen ser ud til at ville følge (aktuelt; "dekorerede" containere og ukvalificerede rum), for på den måde at igangsætte de kræfter der kan få det til at ske.

Man kan ikke beregne det vellykkede arkitekturværk, men man kan berette om det, "rette det til" og dermed føre det frem og videre. Det vellykkede arkitekturværk er en »Unendlichen Geschichte« som hver ny generation må holde i live, ved at kvalificere det med egne opfattelser og konceptioner. Det vellykkede arkitekturværk vil altid forblive uhåndgribeligt, sløret og skjult, det vil altid undslippe os, og det som vi fanger, og som vi troede var dét, altid kun være midlertidigt tilfredsstillende. Men som anticipation kan det forhåbentligt spille en vigtig rolle i den kreative proces - og på den måde alligevel være til stede, som en slags ubestemt magnetisk kraft der kan hjælpe med at sætte det ene efter det andet.

Af de pointer som min afhandling kaster af sig, er der flere der godt kunne tænkes at modarbejde hinanden, min afhandling udfolder sig generelt i en modsætning, der ikke kan overstiges - at skrive en sætning om afhandlingens emne er svært uden også at skrive dens *mod*sætning. På den ene side taler min afhandling for at arkitekturen bør være tilbageholdende for at give plads til det foranderlige og komplekse menneskelige liv, som skal udfolde sig i arkitekturen, og på den anden side taler min afhandling for at arkitekturen bør yde dette liv kvalificeret og animerende med- og modspil. Hvis der endelig er en gylden pointe i min afhandling, så svæver den ubestemmeligt rundt i denne modsætning - og hvis man vil "svæve" skal man ikke "sætte sig" på en fast position; man må nødvendigvis placere sig *imellem* forskellige positioner med en forståelse for at tænkning er at bevæge sig i mellemrummet (med den ubeskyttethed der deraf følger ved ikke at have "ryggen dækket"). Denne forestilling, om at man kan opholde sig i en

"svævende" mellem-position, deler min afhandling med dens vægtigste analyseobjekter MVRDV's Villa VPRO og Le Corbusiers Sainte Marie de La Tourette, hvilket naturligvis er tilstræbt.

Man kan ikke se omridset af en samtale der er i gang, kun når den er færdig træder omridset frem. Man kan måske derfor hævde, at man kan se et klart omrids af et funktionalistisk arkitekturværk, for der er samtalen færdig og løsningen fundet, medens et værk der er tilrettelagt som åbent og foranderligt, intet klart omrids har, for der er selve samtalen værket.

Min afhandling er præget af det nødvendigvis brogede i arkitekturens forhold til det ustadige, men også et ønske om at fremhæve dette, hvorfor dens form er som en uafsluttet samtale - at det udfolder sig i en proces, og ikke kan fastholdes i ét præcist og afklaret udsagn, hverken sprogligt eller arkitektonisk. I arkitekturen lukker definitionerne sig ikke, ufuldendtheden er i arkitekturen hverken en rest eller et nederlag, men derimod arkitekturens reelle tilstand.

Den "stemme" jeg med min afhandling forsøger at indføre i arkitekturforskningens felt, er en "stemme" der i kraft af sin interesse for det ustadige, og sin prioritering af det kreative, befinder sig bedst, når det ordnede udveksler med det uordnede, enheden med det mangfoldige, det klare med det uklare, det inkluderede med det ekskluderede. En stemme som meddeler sig som en, med Kierkegaards ord: »Meddelelse i Reflexion«, og som bliver utilpas når et udsagn lukker sig i en konklusion, der ikke er sig sin begrænsning, sin bagside, bevidst. Og at det ofte er fra denne bagside - der altid vil forskyde sig efterhånden som den forsøges inkluderet - at det kreative kan hente næring, hvorfor min afhandling måske kun er lykkedes såfremt læseren sidder tilbage med en usikkerhed om, hvad min afhandling helt præcist har inkluderet og gjort til "forside". At den placerer læseren »midt i et net af udtømmelige relationer« (jf. Eco), og at der i dette net er en "tom, men kvalificeret, plads" som læseren selv må udfylde, hvorfor læseren måske i første omgang ikke forløses (gives løsning), men i anden omgang forhåbentlig vækkes og *nødes* til selv at tænke, til selv at være kreativ, til selv at etablere »sin egen form« (jf. Eco) - hvilket ud fra et pædagogisk, kunstakademisk situeret, synspunkt må være arkitekturforskningens fornemmeste opgave - for så vidt denne er rettet mod skabelsen af ny arkitektur.

Generelt om arkitekturforskning

De betydninger der (kan) dannes i det vellykkede arkitekturværk, er som regel mere komplekse, tvetydige og ufuldstændige, end hvad der kan rummes i simple rationelle pointer; de har mange tråde, og trådene løber på kryds og tværs og ud af sidespor, ind i blindgyder, ud i sandet... og måske viser en egentlig indsigt sig først og fremmest de steder, hvor den forudsigelige betydning går i opløsning. I så fald medvirker de omsiggribende simple rationelle pointer i arkitekturen og arkitekturforskningen ikke til at gøre os klogere. De kan tværtimod lukke vores øjne, så vi ikke ser, at problemerne kan være komplekse og uløselige, og at tingene ikke altid giver mening - eller måske snarere; at der kan være mening og meningsløshed på et utal af måder. Eller som Søren

Kierkegaard har formuleret det; » ... i samme Grad som Bevisets Fortræffelighed tiltager, i samme Grad synes Visheden at aftage.«

Et værks ydre udtryk er ikke blot en afspejling af en bestemt indre mening. »Det ydre er et til hemmelighedstilstand opløftet indre« som den tyske digter Novalis har formuleret det. Det kunstneriske udtryk giver os, i kraft af sin »hemmelighedstilstand«, i kraft af sit slør, en mangfoldighed af tolkningsmuligheder - det er først med tolkningen, med *brugen*, at et kunstværk "færdiggøres" (får "defineret" sit indre), hvorfor dets færdiggørelse altid er midlertidig og bestandigt må gentages på baggrund af de nye vilkår, som tiden uafvendeligt giver os. Det vellykkede arkitekturværk giver os, i kraft af den kunstneriske skabelsesproces og værkets autonomisering (der på samme tid er en skærpelse og en sløring), et åbent rum for videre tolkning. Det vellykkede arkitekturværk inviterer til medskabelse, hvorfor den kreative energi, der skabte værket, "overtages" eller føres videre af den tolkende i tolkningen - af brugeren i *brugen*. Dette er en generel problematik for arkitekturforskningen og de kunstnerisk uddannede/virkende arkitekter, der forsøger at bedrive skrivende forskning. Vi kan aldrig afdække arkitekturværkernes hemmeligheder, men "kun" fortsætte den kreative impuls, hvorfor vi, i en vis forstand, heller ikke, når vi *skriver* om arkitektur, kan komme på afstand af det kreative - vores videnskabsbegreb må derfor have en særlig karakter, der anerkender og betinger sig på disse præmisser. Hvor en traditionelt universitær videnskabelighed måske i højere grad er afdækkende og bagudrettet, er arkitektfagets videnskabelighed måske i højere grad kreativt tilføjende og fremadrettet. Det lykkelige kompromis består derfor ikke i, hverken at tro at jeg kan give ord til det, som værket *egentlig* siger, eller omvendt at få værket til at sige det, *jeg* vil have det til at sige, men derimod i at værket får mig til at sige noget, der lægger sig til værket, og som jeg ikke kunne sige uden værket. At jeg følger og kvalificerer en retning, som værket udpeger, og dermed fører værket videre.

Arkitektens skrivende forskning kan, jf. ovenstående overvejelser, kun i begrænset omfang trække på traditionelle universitære metoder. Arkitekter må i højere grad forsøge, ud fra egne midler, baggrund og evner, at udfærdige tekster, der henter sin præcision, ikke (kun) ud fra universitære normer, men ud fra arkitektens kreative følsomhed og særlige drift. Igennem vores uddannelse og efterfølgende virke er vi som arkitekter som oftest dannet ind i en kreativ konnotativ faglighed, og dette trænger også ind i vores brug af sproget, hvor vores trang til at skabe i højere grad gør sproget til et fremadrettet skabelses-værktøj end til en bagefter-kommende deskriptiv og eksakt konkluderende notation. Arkitektens skrivende forskning må derfor nødvendigvis være særegen for arkitektfaget, og blive til, læses og bedømmes på baggrund af disse vilkår. Det fremgår, i den forstand, tydeligt at min afhandling er skrevet af en arkitekt, der ikke har kunsthistorikerens tilgang og ønske om at sammenholde og tolke værker og relaterede udsagn for at give et historisk overblik og beskrive en udvikling - men derimod den kreatives ønske om at

sammenholde og tolke værker og relaterede udsagn for, ad den vej, at fremme den størst/bedst mulige kreative energi.

Arkitekturforskning, forstået som forskning i arkitektur udført i akademisk sammenhæng, er et forskningsfelt uden en særlig konsistent akademisk tradition, med kun begrænsede interne referencerammer vedr. feltets særegne metodiske problematikker. Der findes selvfølgelig adskillelige vigtige og indflydelsesrige historiske og nutidige tekster skrevet af arkitekter: manifeste, poetiske tekster, polemiske tekster osv. - fra Vitruvius over Alberti, Palladio og mange andre, op til Loos, Le Corbusier, Kahn, Woods, Rossi, Venturi, Eisenman, Koolhaas, osv. i en længere kongerække, for ikke at glemme kongerækken af arkitekturhistorikere og teoretikere - men en decideret akademisk forskningstradition, der kan sidestilles med universiteternes ditto, er der kun i mindre forstand tale om. F.eks. har vi i akademisk sammenhæng kun i begrænset omfang kvalificeret den ambivalente og *skizofrene* udspændthed mellem videnskab og kunst (mellem *brug* og *kunst*), mellem universitet og kunstakademi, der - og måske især i dansk sammenhæng - umiddelbart kendetegner os. Vi fattes en akademisk forskningstradition der i højere grad tager ambivalensen på sig, hvorfor vi risikerer at forpasse de særlige muligheder og potentialer vores ambivalente position kan/bør give os, hvis vi vælger side frem for at kvalificere denne udspændthed som et særligt vilkår og sted. Eller rettere; vi bør måske kvalificere denne position som udspændt, men også som mere end blot en blanding. Min afhandling bør, i den forstand, også forstås som et forsøg på at bidrage til kvalificeringen af det særegne forskningsfelt, som arkitekturforskningen bør være, og til den selvbesindelse som er nødvendig, hvis det særlige ved vores forskning ikke skal opløses som følge af de universitære kriterier og normer som vi i stigende grad underlægges. At vi selvfølgelig fortsat bør holde døre og vinduer åbne, men at vi også bør kvalificere og bebo det hus, der er vores.